ALA ZAVADSCHI

Institutul de Filologie
(Chişinău)

ISTORIOGRAFIE ŞI FICŢIUNE ÎN OPERA LUI DUMITRU C. MORUZI (În baza romanului *Pribegi în ţara răpită*, Iaşi, 1912)

Abstract

This article examines one of the most successful creations of the Romanian writer D. C. Moruzi, from the points of view of historiography and literature – „Strangers in the Ravished Country". This novel is captivating due to the veracity and the credibility of the story, by the realism of the narrative and surprising dialogues, by significant detail and subtle psychological analysis. In the social Bessarabian novel „Strangers in the Ravished Country" D. C. Moruzi combines the element of historiography with the literary item, his work having both the virtues of vintage paper, as well as literary ones. The author's graceful writing is evident throughout the novel, and the usage of multiple stylistic figures gives the text an expressive feature. D. C. Moruzi has a special predilection for details. The whole novel is built on two lines that intersect constantly: the exciting dialogue between the picturesque characters of the time and the numerous descriptions of places, towns, events which create a truthful picture of the old days. This novel also impresses by the writer's talent to resurrect an era about which very little has been written. He has even a careful eye for details, reconstructs the customs, the habits, the fashion of the time by the most significant outlining.

Dumitru Constantin Moruzi (1850-1914), scriitor român de origine basarabeană, s-a remarcat ca narator, a cărui operă literară de natură socială a reflectat ambianţa timpului din a doua jumătate a sec. al XIX-lea, frămîntările epocii şi ale oamenilor prinşi în jocul perfid al istoriei. Creaţiile sale se înscriu firesc în tendinţele literaturii patruzecioptiste, prezentând o imagine fidelă, realistă, puţin idealizată a realităţii de atunci. Literatura română se îmbogăţeşte, astfel, cu subiecte pline de veridicitate despre soarta boierilor români rupţi de ţară.

O operă-cheie a creaţiei literare a lui Dumitru C. Moruzi este romanul **social basarabean** *Pribegi în ţara răpită*, publicat la Iaşi în 1912 [1]. Drama nobilimii române de la mijlocul secolului al XIX-lea, care în virtutea unor împrejurări istorice nefaste îşi părăseşte pămîntul şi ţara (lucruri scumpe pentru orice om conştient) şi se stabileşte cu traiul în Basarabia, care avea statut de gubernie rusească – acesta este, succint, miezul evenimentelor narate. Alcătuită din 3 părţi, creaţia moruziană captează prin veridicitatea şi verosimilitatea relatării, realismul naraţiunii şi a dialogurilor surprinzătoare, detaliul semnificativ şi analiza psihologică subtilă. Fiecare parte include câte 8 capitole cu câte

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)

un titlu-esență a celor relatate. Chiar denumirea primului capitol – *Sosirea pribegilor în Chişinău* − denotă deja drama dezrădăcinaților, iar în capitolul al VIII-lea − Străini în țara lor – se accentuează şi mai mult suferințele celor rupți de țară şi reveniți acasă.

În romanul social basarabean *Pribegi în țara răpită*, D. C. Moruzi împleteşte elementul istoriografic cu cel literar, opera sa având atât virtuți de document de epocă, cât şi de operă literară. Întâmplările timpului brăzdează pânza narativă a creației moruziene şi asigură veridicitatea celor povestite: tragedia unor boieri români alungați din țara lor, care şi-au găsit refugiu în Basarabia. Aflăm şi despre moartea împăratului rus Neculai Pavlovici, când s-a decretat doliu timp de jumătate de an; despre luptele armatei ruseşti de la Baclava, Inckerman, Tractir, izbânzile de la Port-Artur, Ciusima, despre războiul turco-sârb din anii 1876-1877 etc.

Subiectul operei lui Dumitru C. Moruzi este de natură autobiografică, naratorul priveşte cu ochi de copil (în roman este în postura fiului lui Alexandru Mavrocosta – Titi) supliciul tatălui său care pătimeşte când este rupt de patrie şi sufletu-i tânjeşte după pământul natal. A. Mavrocosta părăseşte Țara Moldovei la ordinul lui Omer Paşa, fiind suspectat că ar fi spion rus.

Acțiunea romanului începe în iarna anilor 1854-1855, când familia lui Alexandru Mavrocosta – soția Ruxandra şi băiatul Titi de 4-5 ani – ajunge cu bine la Chişinău şi se opreşte temporar în casa boierului Dumitrache Rusu. Mavrocosta a pierdut toate moşiile din Principatul Moldovei, iar pentru a obține proprietăți în Basarabia *a jurat credință țarului pravoslavnic în mijlocul soborului din Chişinău*, *pentru dânsul şi urmaşii lui*. Devine astfel cneazul Alexandru Dimitrievici Mavrocosta şi capătă 2 moşii în ținutul Soroca – Ciripcău şi Cosăuți. Spiritul său gospodăresc iese în evidență pe parcursul întregii opere, căci administrarea eficientă îi permite să aibă un trai pe picior larg: vara − la Ciripcău, iar iarna − la Chişinău, închiriind o casă boierească.

Ca orice reprezentant al nobilimii ruse, efectuează o călătorie la Moscova, apoi la Petersburg pentru a se închina țarului. Obține titlul de gentilom al Camerei Majestății Sale Țarul şi face cunoştință cu aristocrația rusă.

Sătul de şedere la Petersburg şi de mâncărurile ruseşti, la revenirea acasă întreprinde o călătorie la Iaşi. Soția sa Ruxandra se stabileşte aici pentru un timp până vor fi construite casele de la moşia lor Ciripcău.

Primul fiu, Andrei, hotărăşte să rămână în Franța şi să învețe la Şcoala de Marină franceză, trezind nemulțumirea tatălui, care vine la Paris ca să-şi ia băiatul şi ambii ajung la Petersburg. Aici Andrei vizitează locurile pitoreşti ale capitalei ruseşti şi se familiarizează cu traiul nobilimii ruse.

Revenit în Basarabia, Alecu Mavrocosta simte o nostalgie în suflet pentru vremurile de cândva şi cumpără moşia Buzdugana de pe malul Prutului, care-i deschide priveliştile Iaşului. O scrisoare de la domnitorul Alexandru Ioan Cuza îl face să mai călătorească o dată la Iaşi, unde se convinge că modul său de a gândi şi de a acționa sunt din altă epocă. Se întoarce la Buzdugana şi finisează casele stabilindu-se pe aceste locuri pentru totdeauna şi chiar găsindu-şi aici obştescul sfârşit.

O altă linie de subiect este legată de evenimentele din viața lui Titi, care începe învățătura cu lecții de pian şi de limbă rusă, apoi este instruit de un profesor de franceză, de la care mânca multă bătaie. În 1867 termină liceul „St. Louis” din Paris şi susține bacalaureatul, iar în 1869 ia bacalaureatul în litere la Sorbona.

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)

Titi revine în Basarabia, la moşia Buzdugana şi îndeplineşte funcţia de contabil care nu-i aduce multă bucurie. Deşi îşi iubea foarte mult părinţii şi Basarabia, sufletul i se trăgea peste Prut. Pleacă pe doi ani în Italia, apoi la Bucureşti, unde cere cetăţenie română, iar între timp obţine şi o slujbă. O întâlneşte pe Ilenuţa, dragostea lui din copilărie, cu care se căsătoreşte.

Celălalt fiu al lui Mavrocosta, Andrei, urcă pe scara ierarhică diplomatică (de la ambasada din Constantinopol ajunge la cea din Africa) graţie influenţei soţiei sale, Olga Pavlovna, fiica unui grec bogat. Viaţa diplomatică este plină de capcane şi dânsul prinde patima jocului de cărţi, iar datoriile îi mănâncă existenţa şi este nevoit să-şi dea demisia. Vestea aceasta ajunge la urechile tatălui său, care suferă o paralizie.

O perindare de evenimente are loc în faţa ochilor lui Mavrocosta când acesta simte apropierea morţii. Îşi analizează scrupulos momentele-cheie ale vieţii sale şi ca un adevărat iubitor de neam ultimele gânduri sunt legate de imaginea Moldovei dragi.

Coloritul local al epocii dezvăluie subtilităţile traiului atât în Basarabia, cât şi în România şi Rusia, unde au loc acţiunile romanului. Viaţa culturală a Chişinăului este prezentată sub mai multe aspecte. Se face referire, de exemplu, la concertele de muzică clasică, în care se interpretau cele mai recente canţonete franceze. Piesele de teatru erau, de asemenea, gustate de publicul, care se amuza la vizionarea pieselor lui Alfred de Musset *Un tasse de the sau Il ne fait jurer de rien*. Chişinăul era vizitat atât de trupe din Moldova de peste Prut, avându-i ca protagonişti pe actorii M. Millo, Luchian, cât şi de cele ruseşti. Întreaga atmosferă culturală denotă interesul înaltei societăţi pentru valorile franceze mai ales, deşi erau prezente şi cele din Rusia.

Societatea boierească de la Chişinău se adaptează modei timpului, se europenizează, dar păstrează şi nişte obiceiuri mai vechi: *Aceiaşi boieri cărunţi sau cheli*…, *plutind în nişte fracuri largi*, *dar care tot li se păreau strâmte după urma giubelei*; *cu bumbi de diamant*, *rubin*, *sau safir pe plastronul cămăşii şi lăsându-şi fetele şi cucoanele pe seama ofiţerilor*, *pentru ca să se cufunde într-o partidă de giordum sau de stos*, *în fumul tutunului turcesc*, *sorbit … cu nesaţ din nişte ţigarete de chihlimbar*, *mai groase decât imameaua ciubucului* [1, p. 39].

O trăsătură a timpului este îmbinarea limbii române cu franceza şi cu rusa. Detalii picante întâlnim despre cărţile lor de vizită: M-me La generale de X nee princesse de Sturdza [1, p. 40]. Cuconiţele moldoviance, gătite ca la Paris vorbesc chiar şi ţiganilor în limba franceză, care era pe timpurile acelea limba aristocraţiei autohtone din Basarabia.

Fin observator al realităţii din Basarabia, C. Moruzi deplânge degradarea populaţiei băştinaşe, care-şi uită rădăcinile de neam şi se transformă într-un nou soi de oameni – moldoveni (*lepădatul de neam şi de lege*). Ei, moldovenii, se deosebesc prin limbajul pestriţ al exprimării lor, îmbinând nefiresc 2 limbi în aceeaşi propoziţie: *Născut*, *crescut şi trăit acolo*, *până mai ieri*, *Vaşe prevoshoditelstvo* [1, p. 84], *copiii se joacă de-a vzeatca* [1, p. 140]. Concluzia naratorului despre moldoveanul din sec. al XIX-lea este valabilă şi pentru zilele noastre: *vorbeşte gros şi stricat moldoveneşte ca să-l creadă lumea că ştie ruseşte* [1, p. 78].

Ca oricare altă operă a timpului, romanul imortalizează modul de gândire al oamenilor acelor vremi. În paginile scrierii sunt inserate fragmente din dialogurile chişinăuienilor. Obiceiul acestor pământuri de a vorbi în 2 limbi e vizibil în conversaţia dintre două persoane:

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)

– Ahh! Iegor Ignatici, cac pojivaite? Şto vi podeluite?…
– Ahh! Olga Ivanovna, ţeluim vam ruciku…
– Aţi auzit ce au păţit … franţujii la podul de la Tractir?…
– Scajite pojalsta, exclamau ceilalţi trei. Au părăsit Crimeea? E adevărat? [1, p. 45].

Sufletul îndurerat de alterarea neamului românesc prinde aripi de speranţă când întâlneşte în Rusia nişte români, aduşi acolo de D. Cantemir, care şi-au păstrat obiceiurile, limba şi credinţa. Ajunge astfel la constatarea că procesul de rusificare nu va fi realizat nici peste 1000 de ani [1, p. 98].

Spiritul de epocă este vădit impregnat în acele unelte cu ajutorul cărora se ţineau registre pe la judecăţi: *scriitorii*, adică secretarii, aveau nevoie de *hârtie*, *cerneală*, *nisipelniţă şi pachet de pene de gâscă* şi erau înarmaţi *cu un băţ de ceară roşie şi cu o lumânare de seu*, *pe care o aprindeau numai cât puneau sigiliul* [1, p. 37].

Aflarea lui Mavrocosta la Iaşi îi prilejuieşte autorului o descriere detaliată a casei boierului Lascăr Răducan şi a obiceiului timpului: *la bufet*, *un cuptoraş mic*, *făcut anume pentru moda turcească*, *era veşnic aprins pentru facerea cafelei* [1, p. 122].

Tot romanul este împânzit de cele mai diverse elemente detaliat prezentate ale traiului din sec. al XIX-lea, cum ar fi, de exemplu, descrierea locuinţei boiereşti de la Ciripcău, în care s-a oprit boierul A. Mavrocosta. Casa boierului, alcătuită dintr-o tindă şi patru odăi, era acoperită cu stuf nou, pereţii şi tavanele au fost văruite de patru ori, ferestrele şi uşile vopsite cu *lutişor galben şi oloi* [1, p. 73]. Mobila este destul de modestă, câteva *divanuri joase cu mindrie*, *câteva măsuţe rotunde sau pătrate*, *cioplite de un lemnar* şi *ceva oglinzi*. În odăi mai erau *saltele de lână ţigaie de te cufundai în ele*, pe jos erau aşternute *două rânduri de scoarţe şi lăicere frumoase*, iar masa aşezată în tindă gemea *sub argintăria domnească a familiei* [1, p. 73].

Amănunte ale portului tradiţional ţărănesc se întrevăd când naratorul descrie lumea adunată la biserică: *bătrânii în anteree de cutuie vărgată albastru şi roşu* (*culorile Moldovei*), *bărbaţii în mintene de aceeaşi materie*, *flăcăii în ilice albastre* [1, p. 75].

Pitorescul îmbrăcămintei grănicerilor de la frontiera română vorbeşte despre situaţia lor reală plină de sărăcie şi nevoi. Grănicerul de pază n-a făcut o impresie bună cu *mantaua lui zdrenţuită*, *roasă cu două rânduri de nasturi*, *din care lipseau aproape jumătate şi cu căciula lui rotundă*, *învelită cu o muşama cojită*, *de parcă era o cratiţă veche cu fundul în sus*, *împestriţată cu funingine şi cenuşă! Apoi sub manta era îmbrăcat ca de plug*, *cu cămaşă*, *brâu*, *iţari şi opinci în picioare* [1, p. 251].

Birjarul este un personaj pitoresc al acelor vremuri, descris cu multă migală de prozator, mai ales hainele: *era îmbrăcat într-un caftan de postav albastru*, *încins cu o cureluşe bătută în ţinte şi purtând pe cap o căciulă de oaie cu fund de catifea în floarea caftanului*, *cam ca acela ale soldaţilor bulgari* [1, p. 27].

Un tablou autentic al atmosferei comerciale basarabene apare în faţa cititorului prin detalii picante. Figuranţi ai comerţului apar o lipovancă, care vindea seminţe de *răsărita soarelui* şi avea drept măsură un *pahar murdar* şi un lipovan, care *servea pe muşterii cu acelaşi pahar*, *strigând cât îl ţinea gura*: *Cvas! Cvas!* [1, p. 153].

Alţi târgoveţi sunt la fel de nostimi: cel care vindea *câte-un calup de îngheţată* striga de-ţi spărgea urechile: *Saharnîe marojni*, iar comerciantul de covrigi vocifera *mai melodios*: *siveji bubliki* [1, p. 154].

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)

Obiceiurile epocii sunt vizibile în modul de a-i primi pe oaspeți. Boierul Andronache Donici *ținea caifet rusesc* şi îi cinstea pe musafiri *după datinile ruseşti*, *cu obicinuitul pahar de ceai* [1, p. 150].

Se remarcă o atitudine patriarhală față de femei, care trebuie să-şi îndeplinească doar treburile din gospodărie: *Cucoanele să-şi fiarbă borşul*, *să-şi spele şi să-şi calce bulendrele la tăvăluc*, *să-şi vază de copii! Nu să judece pe împărați!*

Harul scriitoricesc al lui Dumitru C. Moruzi este evident pe parcursul întregului roman, iar utilizarea multiplelor figuri de stil imprimă textului o intenționalitate expresivă. Când descrie troica, menționează şi prezența stemei Imperiului Rus pe această trăsură, iar pentru a sugera politica expansionistă rusească personifică acțiunile vulturului cu 2 capete, *zburând cu aripile întinse spre noi înfrângeri*, *dar înspre noi izbânzi şi cuceriri* [1, p. 28]. Istoria are legile sale, … *oricum s-ar putea privi lucrurile*, *falnica pasere bicefală rămasă numai cu un cap şi ciuntită de o aripă*, *nu va mai putea zbura nici drept*, *nici departe!*

O vie admirație îi stârneşte lui Mavrocosta priveliştea râului Nistru, martor ocular al istoriei atât de încrâncenate a acestor pământuri. Şi în stilul Goga, glorifică statutul de apărător al bătrânului râu: *malurile tale stâncoase au fost stavilă de nepătruns pentru oştile polone*, *mult mai puternice decât nişte oarde de barbari*; *şi astăzi stâncile tale lămuresc şi luminează istoria* [1, p. 67].

Frumusețea peisajului de iarnă este realizată printr-o subtilă descriere, cernută cu comparații inedite: *trecea sania ca visul pe lângă grădina publică*, *mai poetică decât vara*, *cu copacii săi mari ce păreau de cristal*, *gemând şi ei sub țurțuri de gheață care îi învăleau şi crengile şi crenguțele*, *prefăcându-i sub razele fine ale dimineții în atâtea podoabe de briliante*, *rubine şi safire* [1, p. 29].

Imagini ale plaiului basarabean în zorii dimineții stârnesc în sufletul cititorului *o adevărată beție de miresme*, *de culori*, *de lumină şi de armonie*: *alerga faetonul prin răcoarea dimineții*, *îmbalsamată de florile câmpului*, *care zmălțuiau covorul verde al ierbii tinere şi udă de rouă*./…/ *Şi ziua tot creştea mereu*/…/, *învăluindu-le pe toate în aceeaşi lumină trandafirie*, *până ce aproape de poştă*, *prima rază de soare înflăcără ca o scânteie*, *întreaga această câmpie basarabeană! Iar împăratul soare se ivi măreț de după deal ca s-o privească*./…/ *…porni trăsura în strălucirea soarelui de dimineață*, *care sorbea cu nesaț briliantele de rouă de pe frunze*, *flori şi iarbă verde*./…/ *Dar ce farmec! Ce mândreață! Copacilor*, *spălați de ploaie*, *le sticleau tremurătoare toate frunzele şi frunzişoarele*, *ca nişte smaragde pe fund de catifea verde-întunecat* [1, p. 58].

Drumul parcurs până la Moscova deschide perspectiva contemplării şi a altor meleaguri, iar naratorul îmbină descrierea nemărginirii câmpiilor ucrainene cu cel al specificului național: *Ukraino! Ukraino! Pământ de libertate … Ukraino*, *cu stepele tale verzi ca marea şi nemărginite ca cerul*, *în care liberul cazac îşi păstrează şi herghelia şi ura împotriva păgânului*… [1, p. 96].

Dumitru C. Moruzi are o predilecție deosebită pentru detalii, întreg romanul este construit pe două coordonate ce se intersectează mereu. Pe de o parte, este dialogul viu, antrenant, între personajele pitoreşti ale timpului. Pe de altă parte, nenumăratele descrieri ale locurilor, localităților, evenimentelor creează o imagine veridică a vremurilor de odinioară.

Descrierea moşiei Ciripcău dă o impresie de ansamblu despre toate gospodăriile boiereşti din acea perioadă. În mijlocul satului se înălța conacul boieresc, *cu ziduri*

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)

de piatră ca de cetate, iar în spate este o frumoasă *livadă cu pomi roditori*, iar în fața casei – *o ogradă gospodărească cu heiuri*, *hambare*, *şoproane*, *grajduri*, *saivane şi coşare pentru popuşoi* [1, p. 67].

Palatul de la Iaşi al cucoanei Marghiolița Roznovanu, soacra lui Alecu Mavrocosta, este descris în cele mai mici amănunte şi în plan comparativ cu anii 90, când a fost scris romanul. Proprietatea este de dimensiuni impresionante: două porți mari duc spre două ganguri: unul spre o frumoasă grădină, *cu copaci mari şi stufoşi şi o pajişte verde*, *cu un havuz de marmură*, altul – spre curtea palatului, unde „*se aflau bucătăriile*, *spălătoriile*, *şi țigănimea*, *mămăligăria*, *şoproanele pentru trăsuri*…

Sala de la intrare servea drept salon de dans în care liber puteau să fie cinci sute de perechi de dansatori. Salonul era mobilat cu obiecte din timpul lui Napoleon cel Mare, *policandre şi tricheluri aurite* şi era prevăzut cu o galerie pentru muzicanți. Zeci de camere se înşiruiau de o parte şi de cealaltă a coridorului de la *catul întâi*. La *catul al doilea* – apartamentele cucoanei Marghiolița, amenajate cu mult gust. Tot la acest etaj erau sufrageria, bufetul, precum şi multe alte odăi.

Nu numai Basarabia cu tabieturile ei nimeresc în vizorul naratorului, dar şi splendidul oraş de pe Neva – Petersburg. Boierul moldovean Mavrocosta pleacă împreună cu fiul său mai mare Andrei la Petersburg, prilej minunat de a vizita splendorile capitalei ruseşti. Vizitele lui Andrei cuprind Palatul de Iarnă, Țarskoe Selo, cetatea Petro-Pavlovsk, Muzeul Național de Pictură, toate creionate cu multă migală.

Detalii grăitoare sunt presărate pe ici, pe colo, când se descrie trecerea alaiului țarului prin fața hotelului, în care se cazase Mavrocosta. În fruntea coloanei se plasează miliției, *îmbrăcați național*, care au *şi o bărdiță*, *trecută în cingătoarea caftanului*, *o cruce albă cusută de mâneca dreaptă şi încă una la pălărie*. Divizia a doua include regimentul Pavlovsc, alcătuit doar din *nişte adevărați uriaşi*, *toți blonzi*, *toți cârni şi purtând nişte chivere în chip de căpățână de zahăr*, *roşii şi vărgate cu aur* [1, p. 103].

Atmosfera pare a fi de poveste, cu personaje aşijderea. Doamnele şi domnişoarele sunt purtate de *trăsuri aurite*, iar marile ducese şi principese străine au fiecare *careta sa de aur*, *escortate de paji*, *şambelani*, *maeştri de ceremonii şi comişi*.

Biserica şi statul sunt văzute ca un tot întreg, iar crezul bisericii *spre lumină*, *adevăr şi dreptate îl va călăuzi şi pe țar* [1, p. 106].

Boierul moldovean este plin de entuziasm la vederea monarhului rus recent încoronat, care-i inspiră mari speranțe în izgonirea *păgânilor asupritori de neamuri*. Prezentarea țarului ține de două aspecte. Pe de o parte, este *apărător de limbi şi de popoare*, iar pe de altă parte, face din credință *o unealtă*. Țarul rus luptă pentru *înălțarea unui singur neam – neamul rusesc*, *a unei singure limbi – limba rusă*. Pentru realizarea planurilor sale, monarhul utilizează toate resursele. La construirea drumului de fier direct Moscova-Petersburg au fost secate toate *bălțile şi mlaştinile*, iar *zecile de mii de rusnaci au fost îngropați toți până la unul creştineşte!* [1, p. 108].

Tenta meditativă a operei se realizează printr-un şir de întrebări referitoare la componentele esențiale din viața omului, cum ar fi averea şi fericirea. Răspunsurile evidențiază profunzimea gândirii naratorului, care tinde spre valorile spirituale:

Dar ce e averea? Ce e fericirea pe acest pământ? O clipă trecătoare! Nu trebuie să-şi lege omul inima de lucru neînsuflețit; *căci nici de dragostele sufleteşti nu eşti sigur!* [1, p. 157].

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)

Descrierea comparativă persoană – imensitate dezvăluie un alt aspect al filosofiei omului simplu: caracterul neînsemnat al ființei în comparație cu măreția cerească:

Ce mic se vedea omul pe sine înaintea splendorilor nemărginite ale cerului înstelat şi al întunericului adânc…! [1, p. 74].

Romanul palpită de o dragoste mare pentru țăran, pe care autorul îl idealizează şi-l vede în armonie şi înțelegere cu boierul: *De la răsăritul soarelui şi până-n seară foiau pe lan*: *bărbați*, *femei*, *flăcăi şi fete*, *ducând-o în chiote de veselie*, *ca la claca cea bună*. *Iată cine era țăranul moldovean! Şi pentru ce?… Pentru că i se plătea cinstit şi la vreme*, *pentru că i se măsura drept*, *era bine hrănit şi nu-l obijduia nimeni*.

Calea aceasta dreaptă şi frumoasă o luase beizadea Alecu după pilda cumnatului său, *beizadea Costache Moruzi*, *care tot aşa făcea la dânsul pe moşia Dănuțeni*.

Romanul este împânzit de mai multe personaje episodice, care reprezintă societatea timpului de atunci. Ne încântă măiestria cu care scriitorul îl caracterizează, de exemplu, pe coruptul grec Bazili, consul rus în Orient, îmbogățit de pe urma mitei încasate pentru serviciile de la curtea imperială. Dar, spune povestitorul în stil popular, *cunoaşteți zicătoarea*: *merge ulcica la apă până se sparge*.

Şi continuă cu o nuanță ironică să descrie mazilirea acestui individ profitor de slujba ce o deținuse. Diplomații ruşi, *delicați* şi *miloşi față de oameni cu o spuză de copii*, *îi oferiră dlui Bazili titlul şi pensia de ministru plenipotențiar*. Iar dl Bazili, *care făcuse scurtă la mână*, *tot umblând cu ulcica la apă şi sătul de Orient* acceptă bucuros demisia şi se stabili la Odesa *cu un muzeu de amintiri şi cadouri de mare preț* [1, p. 241].

Boierul din societatea basarabeană Dumitrache Rusu, cu mult mai în etate decât Mavrocosta, este caracterizat drept un om plin de experiență, înțelept, care pătrunde adânc în miezul lucrurilor. Iar vorba-i, bogată în expresii populare, evidențiază şi mai mult înțelepciunea sa. Când se referă la situația reală din Principatul Moldovei, evidențiază lipsa de dreptate: *în Moldova aceea stăpânită de turci şi de bunul plac al domnitorilor*, *unde în vreme de război un Omer-paşa îşi poate bate joc în bună voie de legi şi de dreptate* [1, p. 25].

Cumnatul lui A. Mavrocosta, Costache Moruzi, este, de asemenea, un boier plin de viață, energic, cu plusuri şi cu minusuri, desigur, puțin idealizat în relațiile sale cu țăranii. Era conştient de slăbiciunile sale omeneşti, de care se amuza: … *Ieftin la făină*, *era scump la tărâță şi râdea el singur de meteahna lui*.

Înțelepciunea înnăscută şi memoria îi permit lui Costache Moruzi să pătrundă în esența tuturor fenomenelor: *Înțelepciunea*, *puterea de pătrundere şi de însuşire erau de neînchipuit la dânsul*: *era destul să frunzărească o carte*, *ca să scoată tot miezul dintr-însa şi să nu o mai uite niciodată*. [1, p. 279].

Logica lui era de invidiat, căci se pricepea să descoase orice: … *Când îşi da părerea asupra unor chestiuni de drept*, *un Vasile Boierescu se minuna*, *nu de ştiința lui*, *ci mai ales de logica şi limpezimea de gândire cu care descurca încâlciturile cele mai mari* [1, p. 280]. Avea o mare dragoste pentru țăranii săi, cărora le purta de grijă: *Îşi iubea țăranii … era darnic cu ei şi îngrijea de dânşii.… Milos şi apropiat cu oamenii*, *şedea cu ceasurile la sfat cu fruntaşii şi cu bătrânii satului…. Cu toate acestea să nu se fi obrăznicit vreun țărănoi cu dânsul c-apoi îl snopea în bătăi*. [1, p. 280]. Sentimentul cel mai nobil care-l copleşeşte însă este dragostea față de țara natală:… *Îşi iubise Moldova*, *cât o iubise Mavrocosta şi o iubea şi acum*… [1, p. 281].

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)

Alecu Mavrocosta, protagonistul romanului, rămâne o fire nostalgică, cu un dor permanent de pământul pe care s-a născut. Cumpărarea unei moşii (a satului Buzdugana în Basarabia) pe malul Prutului adânceşte şi mai mult drama sufletească a boierului moldovean, contemplarea depărtărilor îl apropie imaginativ de Iaşul drag (îşi închipuie că vede aceste lucruri): *Ceva mai departe*, *aveai la stânga podgoriile Iaşului*, *rezemate de măreţul Păun care când se îmbrobodeşte cu nori vesteşte a ploaie şi a belşug*. *În faţă zăreai Socola şi vedeai lămurit Cetăţuia*, *Frumoasa şi Galata*, *iar la dreapta ta*, *ca în palmă Iaşul*, *întregul Iaşi cu zecile lui de biserici scânteietoare în asfinţitul luminos! În sfârşit*, *departe de tot şi numai în dimineţile cele mai curate*, *când văzduhul e mai străveziu*, *învineţea ca într-o ceaţă*: *Ceahlăul*. *…O Moldovo*, *Moldova mea iubită*, *cât eşti de frumoasă! Dacă soarta nu-mi îngăduie să trăiesc în sânul tău*, *cel puţin ochii mei nu te vor mai pierde din vedere*, *până nu se vor închide pentru veşnicie*.

Nu putem să nu întrevedem în aceste rânduri gândurile şi frământările naratorului însuşi, stăpânit de dorul patriei în peregrinările sale existenţiale.

A. Mavrocosta, fire nostalgică, poartă în suflet dorul de Moldova de peste Prut, care îi trezeşte cele mai intime sentimente de dor: *Dar măcar s-o văd de departe*, *măcar să respir aerul care vine de la dânsa* [1, p. 138]. El se distinge printr-un acut simţ al patriotismului sincer, căci crede în memoria strămoşilor: *pământul acesta e alcătuit din cenuşa celor cu mine de un sânge* [1, p. 140].

Boierul Alecu Mavrocosta, păstrător al unor virtuţi româneşti, se simte ca un străin la Iaşi (unde revine peste un timp oarecare) în mijlocul *bonjurişţilor*, al *surtucarilor de tot felul care se depărtau tot mai mult de talpa neamului*, *molipsiţi şi mânaţi ca de un vânt rău*, *de duhoarea pângăritoare a înstrăinării apusene!* [1, p. 130].

Prăpastia dintre Mavrocosta şi Ţara Moldovei este inevitabilă, el fiind reprezentantul generaţiei de boieri inadaptabili la condiţiile noi de viaţă, care nu pot accepta schimbarea, că şi ei trebuie să se schimbe. Sufletul tânjeşte după fericirea de altădată: *Jelea locurile unde trăise cei mai frumoşi ani ai vieţii sale*, *norodul acela cu limba lui dulce*, *atât de blând*, *de bun*, *de muncitor*, *şi de viteaz!* [1, p. 130].

Beizadea Alecu Mavrocosta ţine de o mentalitate veche boierească, care se răsfrânge în toate proiectele sale. În loc să construiască o casă mare de *piatră cu 2 etaje*, preferă căsuţe mici, depărtate una de alta, printre care *văzduhul trece slobod*, *ca prin satul de alături*, *ca prin câmpia nemărginită de primprejur* [1, p. 137]. Precaut, se teme de un eventual incendiu, o casă mare ar putea arde şi atunci ar trebui investiţii mari pentru construcţia alteia.

Tinde spre o viaţă primitivă, plină de farmec şi *dătătoare de sănătate şi de suflet curat*: *viaţă largă*, *curată şi mândră românească*, *în strălucit de soare cald*, *sub umbră de stejar*, *frasin şi tei*, *sub belşug de grâu arnăut sau de porumb galben ca aurul* [1, p. 141].

Într-un moment de reculegere, admiră frumuseţea naturii şi se simte o parte a codrului când urmăreşte *jocul unei raze de soare pe frunzuliţa străvezie de pe vârful unui măreţ stejar* [1, p. 139].

Aceste frământări interioare sunt redate într-un monolog interior cu multe puncte de suspensie: *Eu sunt cu totul o altă fire… Un alt fel de om!… Un soi de nebun*, *care niciodată n-am judecat cu creierul*, *ci numai cu inima*. *Gânditu-m-am la 48 că am nevastă*

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)

şi 2 copii? O introspecție în propria-i viață se împletește cu autocaracterizări din cele mai dure: *Iată unde m-a adus păcătoasa mea inimă* [1, p. 33], *Acum rătăcesc prin lume*, *pribeag şi sărăcit* [1, p. 32]. Simțul responsabilității de tată şi soț, în grija căruia sunt 3 suflete (soția şi 2 copii), pune stăpânire pe întreaga-i făptură, măcinată de gânduri, neîmpliniri, doruri. Se află sub povara timpului şi crede cu sinceritate că dacă Rusia ar ocupa Moldova, tot ar fi mai bine.

Boierul Mavrocosta, crescut în frica lui Dumnezeu, rămâne o fire evlavioasă (*de-mi va da Dumnezeu zile destule* [1, p. 33]), credulă şi plină de patriotism. Gândul că poate deveni rus îi provoacă remuşcări că va trebui să se lepede de *neamul lui* românesc (deşi e de origine grecească). Şi totuşi a jurat credință *țarului pravoslavnic* [1, p. 34].

Întreg romanul palpită de dragoste față de pământul natal, frumusețea peisajului, țara de străbuni: *Trei lucruri nu trec niciodată*: *locurile*, *limba şi vlaga unui neam! După stejarul abătut porneşte lăstarul* [1, p. 60].

Mavrocosta este întruchiparea unui adevărat patriot care ar da orice pentru a păstra demnitatea de neam: *Chiar munții de s-ar răsturna*, *văile de s-ar umplea*, *de ar seca şi izvoarele*, *tot nu s-ar schimba sfânta noastră țărână*; *pentru că e plămădită din cenuşe şi sânge de moldovan!* [1, p. 60].

Protagonistul este supus unui supliciu cumplit, ființa sa se dedublează, se află în două lumi care-l obsedează. Nu poate să se lepede de supuşenia rusească, căci era recunoscător țarului pentru toate cele oferite. Şi în acelaşi timp, nu poate să înăbuşe dragostea ce-o poartă pentru neamul şi pământul strămoşesc. Este cuprins de un sentiment de nostalgie când se vede la granița basarabeană, la trecerea Nistrului: *Ce fericit calcă*, *după mai bine de 3 luni de înstrăinare*, *pe negrul şi mănosul pământ moldovenesc!* [1, p. 113].

Este stăpânit de o mare naivitate. Se crede rus de alt soi, înflăcărat pentru acea Rusie cu menirea de *lumină şi dreptate*, *apărătoare de libertate*, *de limbi*, *de popoare şi credințe*, *simbolizate toate în coroana sf. Vladimir Monomahul!* [1, p. 115].

Dorul de țară îl readuce pentru un timp oarecare la Iaşi, în casa boierului Lascăr Roseti Răducanu, exact în mijlocul evenimentelor din ajunul unirii Principatului Moldovei cu Țara Românească (1859). Este o aluzie fină la sentimentele patriotice ale lui Mavrocosta, care sprijină acest moment de răscruce pentru ambele Principate.

Dimensiunile autenticității celor relatate în roman se amplifică şi datorită unor personaje istorice concrete, cum ar fi, de exemplu, M. Kogălniceanu, care analizează în discursul său situația politică din Moldova după plecarea din Iaşi a domnitorului Mihail Sturdza: *Ce*, *strigă Kogălniceanu cu înflăcărare*. *Să se întoarcă tiranul pe care l-am alungat?* [1, p. 128].

Mavrocosta pledează împreună cu prietenii săi (*bonjurişti şi ultraunionişti*), *toți fiind de o inimă şi într-un gând*, la realizarea unirii celor 2 state româneşti şi crede că un domn pământean ar putea *să ne unească mai întâi cu muntenii şi să lucreze apoi cu dragoste de neam şi uitare de sine*, *pentru ca să aducă prințul străin* [1, p. 129].

Evenimentele ce se derulează la Iaşi stârnesc în sufletul personajului o stare de neîmplinire, de nemulțumire şi simte un gol, care-l face să se simtă *străin în țara lui* şi trece Prutul ca să se stabilească definitiv în Basarabia.

Romanul lui Dumitru C. Moruzi *Pribegi în țara răpită* deschide seria operelor despre durerea basarabenilor români, rupți de țară şi nevoiți să accepte realități dure pentru

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)

ei. Deşi la prima vedere adaptarea la noile condiţii pare să nu creeze probleme majore, drama fiecărui personaj arată adevărata tragedie a dezrădăcinaţilor. Alecu Mavrocosta obţine uşor cetăţenia rusă, se conformează regulilor jocului, dar inima îi palpită de dor pentru ţara în care s-a născut. Andrei, fiul, cade pradă corupţiei şi rămâne umilit şi alungat din slujbă. Numai Titi reuşeşte să ajungă în România, unde-şi croieşte cu greu un rost în viaţă.

Romanul impresionează prin talentul prozatorului de a reînvia o epocă despre care prea puţin s-a scris. Pana şi ochiul atent la detalii reconstituie obiceiurile, tabieturile, moda timpului prin cele mai semnificative creionări.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. D. C. Moruzi. *Pribegi în ţara răpită*, ediţia a II-a. – Iaşi, 1912.

BDD-A6925 © 2010 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:53:08 UTC)